

FRAZEMI V FRIDI IN TUJI JEZIKI

VIDA JESENŠEK

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija.

E-pošta: vida.jesensek@um.si

Povzetek Smiselno uveljavljeni primerjalni pristopi pri jezikovnem učenju na vseh zahtevnostnih stopnjah ustvarjajo sinergijske učinke in pozitivno vplivajo na uspešnost dela, pozitivni prenos jezikovnega znanja pa praviloma spodbujevalno vpliva na učenje drugih/tujih jezikov. Da bi ga omogočili, je treba k učenju in poučevanju jezikov pristopati tudi s spoznavnih in jezikovnoprimerjalnih vidikov, kar velja tudi za nastajajoče učno e-okolje *Slovenščina na dlani*.

Ključne besede:

frazeologija,
materni
jezik,
tuj
jeziki,
učenje
jezikov,
medjezikovni
prenos,
Slovenščina na
dlani.

Učenci, ki uporabljajo zbirko FRIDA, ki je nastala v okviru projekta *Slovenščina na dlani*, in se z njeno pomočjo seznanjajo s slovenskim frazeološkim izrazjem, se sočasno praviloma soočajo z več tujimi jeziki: v šoli, doma, preko medijev in okolja, v katerem živijo. Stiki z drugimi jeziki in posledično tudi z vsaj malo drugačnimi kulturami so zanje vsakdanjost, zato je na mestu razmislek o smislu in možnostih hkratnega spoznavanja frazeologije več jezikov.

Psihologi, ki raziskujejo, kako jeziki delujejo in kako se jih učimo, pravijo, da naj bi bil materni oziroma prvi jezik trdna in tudi neizogibna podlaga za učenje nadaljnjih jezikov, saj ga učenci zavestno ali nezavedno uporabijo kot oporo za izražanje v drugem/tujem jeziku (prim. med drugimi Prebeg-Vilke 1995 in Lightbown, Spada 2013). Materni/prvi jezik deluje spodbudno in pomembno vpliva na uspeh pri učenju drugih jezikov, znanje enega jezika se prepleta s spoznavanjem drugih jezikov. Jezikoslovje in didaktika govorita o *transferenci*, torej o prenosu znanja enega jezika na znanje drugega, predvsem o prenosu znanega na jezik, ki se ga učimo na novo. Pravijo, da gre za pomemben vidik pri učenju novega jezika, za strategijo učenja, ki je zaradi neredke oblikovne in pomenske podobnosti med jeziki na neki način že razpoložljivo (prim. med drugimi Kač 2015).

V slovensko govorečem prostoru je razširjeno mnenje, da se jeziki medsebojno predvsem ovirajo – spomnimo se neutemeljenih pomislov glede zgodnjega učenja tujih jezikov, ki naj bi otroke obremenjevalo in moteče vplivalo na obvladanje maternega jezika. Uveljavljen je pojem tako imenovanih *lažnih prijateljev*, ki naj bi praviloma vodili do težav pri jezikovnem učenju: izrazi oziroma slovnične zgradbe v primerjanih jezikih, ki so oblikovno podobni, vendar pomensko različni, so lahko izvor napak ali težav pri razumevanju prebranega oziroma slišane (prim. med drugimi Nikolovski 2018). *Interferenca* ali *negativni transfer*, kakor temu pojavu pravimo, je moteči vpliv obstoječega jezikovnega znanja na novo znanje in obratno, vendar predstavlja le eno plat medjezikovne medalje. Druga je namreč *pozitivni transfer*, pojav, ko (pre)poznavanje razmerij med jeziki spodbujevalno vpliva na pridobivanje novega znanja. To velja za tako imenovane *prave prijatelje*, izraze v različnih jezikih, ki so zgradbeno in pomensko popolnoma ali delno prekrivni in se v učnih ozirih medsebojno dopolnjujejo (slov. *pasji dnevi*, angl. *dog days*, hrv. *pseći dani*, it. *giorni da cane*, nem. *Hundstage*; slov. *Vaja dela mojstra*, nem. *Übung macht den Meister*, angl. *Practice makes perfect*, it. *La pratica rende perfetti*, hrv. *Vježba čini majstora*). Pogosti so v stičnih sosedskih ali v kulturno-zgodovinsko povezanih jezikih, kar bi recimo veljalo za slovenščino, nemščino, hrvaščino, italijanščino, izvirajo pa tudi iz univerzalnega ali

vsaj primerljivega metaforičnega dojemanja sveta ter globalne razširjenosti nekaterih jezikov, recimo angleščine v sedanjem času. Bolj kot se izrazje med jeziki prekriva, več je morebitnega pozitivnega vpliva na jezikovno učenje, saj gre za prepoznavanje in zavestno navezavo novega na obstoječe znanje. Novo, še neznano se pri učenju smiselno naslanja na staro, že znano; pomnjenje je proces osmišljanja, izgrajevanja smisla, pri čemer obstoječe znanje, v našem primeru obstoječe znanje frazeologije maternege/prvega in morebiti še drugih jezikov osmišlja in posledično olajša učenje frazeologije nadaljnjih jezikov (prim. med drugimi Jesenšek 2008 in 2013). Tak koristen, spodbujajoč prenos jezikovnega znanja na druge/tuje jezike je splošen in ni vezan na posamezno zahtevnostno stopnjo učenja ali vsakokratno razporeditev jezikov, ki se jih učimo.

Materni oziroma prvi jezik učečega je najpomembnejši dejavnik, ki vpliva na medjezikovni prenos znanj. Učinkuje motivacijsko, saj izrecna, načrtna in premišljena primerjava maternege in tujega jezika omogoča, da se pri učenju naslonimo na obstoječe znanje, da ozavestimo in poglobimo jezikovno znanje v obeh jezikih, hkrati pa pridobimo možnost za smiselno obravnavo (med)kulturnih vsebin in ozadij, ki so povezana z marsikaterim frazeološkim izrazom (prim. med drugimi Marentič Požarnik 2000). V takih okvirih postane obravnavo frazeologije pri učenju in poučevanju maternege in tujega jezika interdisciplinarna in vključevalna.

Pomembno didaktično vprašanje je, kako smiselno in v skladu z učnimi cilji izbirati besedje in frazeologijo za obravnavo pri pouku. Osnovna kriterija za izbor naj bi bila njuna vitalnost, torej aktualnost in pogostnost v sodobni jezikovni rabi in tematska ustreznost glede na vsakokratne učne cilje. Ko gre za frazeologijo, je dobro, da upoštevamo tudi očitne spremembe v njeni besedilni rabi. Ta se kaže predvsem v oglaševanju in novih medijih. Mišljene so recimo domiselne prenovitve pregovorov v oglasnih besedilih (prim. *Kdor prej pride, prej melje*, v oglasu za nov model avtomobila pa *Kdor prej pride, prej pelje*) ali izraba retoričnih in slogovno-estetskih zmožnosti frazeologije, ki prispevajo k zabavnosti in vplivnosti besedila ali samopredstavitvi oziroma kreativnosti avtorja, kot kažeta primera iz nedavne oglaševalske akcije Javne agencije Republike Slovenije za varnost prometa (*Ne zanašaj se na čelado, ko greš enkrat z glavo skozi zid; Če ne moreš iz svoje kože, ti niti usnje ne pomaga*).¹

¹ Prim. <https://www.avp-rs.si/preventiva/preventivne-akcije/ne-spreglej-3x-poglej/>

Za naš razmislek je pomembno, da izbor frazeologije upošteva vidike medjezikovnega ujemanja glede na materni jezik učečih. Prednostno naj bi izbirali frazeologijo z visoko stopnjo medjezikovnega prekrivanja, saj podobnost zgradb, kot smo videli, podpira učenje in pomaga pri prepoznavanju in razumevanju tujejezične frazeologije. Tovrstnega frazeološkega izrazja je veliko. Izhaja iz kulturnozgodovinskih danosti, kar velja za frazeologijo bibličnega, literarnega in mitološkega izvora, prim. slov. *metati bisere svinjam*, nem. *Perlen vor die Säue werfen*, hrv. *bacati biser pred svinje*, angl. *cast/throw pearls before swine*, slov. *boriti se z mlini na veter*, nem. *gegen Windmühlen kämpfen*, hrv. *boriti se s vetrenjačama*, it. *lotta contro i mulini a vento*, angl. *to fight against windmills*, nanaša se na sodobno medijsko sporazumevanje, prim. slov. *na dnevni bazi/ravni*, nem. *auf täglicher Basis*, hrv. *na dnevnoj bazi*, angl. *on a daily basis*. Medjezikovna prekrivnost frazeološkega izrazja ima tudi psihološke in spoznavne temelje, saj frazeološkost razumemo kot splošno lastnost naravnih jezikov, kar med drugim velja za obsežno skupino frazemov, ki vsebujejo poimenovanja za dele telesa, prim. slov. *razbijati si glavo*, nem. *sich den Kopf zerbrechen*, hrv. *razbijati glavu*.

Poleg naštetega so pri izbiri učno pomembne frazeologije nezanemarljivi kulturni, zgodovinski in družbeni vidiki medjezikovnih stikov. Koristno je upoštevati danosti učnega okolja, torej vsakokratno razmerje jezikov pri učečih, ker tak pogled omogoča regionalizacijo in sinhronizacijo jezikovnega učenja. Poleg vpliva materinščine imajo močnejši vpliv družbeno dominantni jeziki – danes je to angleščina in zato je tudi prevzemanje njene frazeologije bolj intenzivno, primerjava jezikovno stičnih prostorov pa osvetljuje tudi kulturno zgodovino in omogoča pridobivanje dodatnih nejezikovnih znanj. Slovensko-nemški stični prostor se npr. odlikuje z večstoletno skupno kulturno in politično zgodovino – jezikovni odnos med slovenščino in nemščino je odnos med dominantnim in nedominantnim jezikom, dodana vrednost teh vsebin je ozaveščanje kulturne podstave vsakega jezika; slovensko-angleški jezikovni stik se naslanja predvsem na medije in globalno razširjenost angleščine – dodana vrednost teh vsebin je ozaveščanje sedanjih jezikovnih razmerij; slovensko-hrvaški jezikovni stik se navezuje na deloma skupno kulturno in politično zgodovino – dodana vrednost je ozaveščanje jezikovne preteklosti in sedanosti vsaj v jezikovno stičnih regijah.

V prispevku je zastopano stališče, da lahko smiselno uveljavljeni primerjalni pristopi pri jezikovnem učenju na vseh zahtevnostnih stopnjah ustvarjajo sinergijske učinke in pozitivno vplivajo na uspešnost učencevega in učiteljevega dela. Poudarjen je pozitiven prenos jezikovnega znanja, ki praviloma spodbujevalno vpliva na učenje

drugih/tujih jezikov. Da bi ga omogočili, je treba k učenju in poučevanju jezikov pristopati ne le s komunikativnih, temveč tudi s spoznavnih in jezikovnoprimerjalnih vidikov. Prilagajati se je treba vsakokratnim jezikovnim razmerjem (materni jezik, jezik okolja, prvi tuji jezik, drugi tuji jezik učečih), smiselno je uveljavljati temeljno didaktično načelo od znanega k neznanemu in povezovati jezikovna, kulturološka, zgodovinska znanja. S tem spodbujamo motivacijo za učenje, krepimo naklonjenost do učenja jezikov in pozitivni odnos do jezikovne raznolikosti.

Literatura

- Vida JESENŠEK, 2008: *Begegnungen zwischen Sprachen und Kulturen. Beiträge zur Phraseologie*. Bielsko-Biala: Akademia Techniczno-Humanistyczna.
- —, 2013: O medjezikovnih frazeoloških razmerjih. *Frazeološka simfonija, Sodobni pogledi na frazeologijo*. Ljubljana: Založba ZRC. 209–222.
- Liljana KAČ, 2015: *Transference iz angleščine v nemških sestavkih slovenskih učencev*. Doktorska disertacija. Maribor: Filozofska fakulteta.
- Patsy LIGHTBOWN, Nina SPADA, 2013: *How Languages are learned*. Oxford: Oxford University Press.
- Barica MARENTIČ POŽARNIK, 2000: *Psibologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.
- Gjoko NIKOLOVSKI, 2018: Si moj pravi ali lažni prijatelj. *Slovenščina na dlani 1*. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta. 13–20.
- Mirjana PREBEG-VILKE, 1995: *Otrok in jeziki, materinščina in drugi jeziki naših otrok*. Ljubljana: Sanjska knjiga.

